

UOT 32; 338

İNQUŞETİYA RESPUBLİKASI RUSİYA FEDERASIYASININ SİYASİ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ

Liliya MİRZƏZADƏ*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 21 may 2021; çapa qəbul edilmişdir: 1 iyul 2021; online-da çap edilmişdir: 30 sentyabr 2021.

Received: 21 th May, 2021; accepted: 1 th Jule, 2021; published online: 30 th September, 2021.

Açar sözlər: *İnquşetiya, yoxsulluq, qeyri-sabitlik, münaqişə anlayışı, ziddiyyət, ikili standartlar, idarəetmə sisteminin zəifliyi*

Giriş

Rusiya Federasiyasının tərkibinə daxil olan Şimali Qafqaz respublikalarının çoxunda məhdud siyasi və maliyyə muxtariyyəti var. Federal hökumət Şimali Qafqazın yeddi müsəlman respublikasını – Adıgey, Dağıstan, Qaraçay-Çerkesiya, Kabarda-Balkariya, Şimali Osetiya, Çeçenistan və İnquşetiyanın mövcudluğunu öz ərazi bütövlüyünə dinamik çağırış hesab edir. Rusiya Federasiyasının daxili siyasətində hərəkətverici qüvvə həmişə ölkədə daxili nizama zəmanət verən xarizmatik bir hökmdarı olan güclü bir dövlət istəyi olmuşdur.

Tarixi ekskurs

İnquş xalqının mədəniyyəti və tarixi taleyi Şimali Qafqazda yaşayan və Qafqaz sivilizasiyası adlandırılacaq bir icma təşkil edən xalqların etnik birliyinin və fərqlərinin gözə çarpan bir nümunəsidir. Bənzərsiz mədəni təkrarsızlığa sahib olan inquş xalqı geniş Qafqaz (və ya İber-Qafqaz) dillər ailəsinə mənsub Şimali Qafqaz qrupuna aid bir dildə danışır, digər xalqlarla da təkə tarixi deyil, həm də adətlər, ənənələr və dəyərlər yaxınlığı baxımından əlaqələr yaradır. Eyni zamanda İnquş etnik qrupu, bir çoxlarından fərqli olaraq, o qədər möhkəm şəkildə formalaşdı ki, inquş dilində dialektik fərqlər də yoxdur.

İnquş xalqı Qafqaz sivilizasiyasının aparıcı subyektlərindən biridir. İnquşların mədəni-tarixi təcrübəsi Qafqaz sivilizasiyasının ayrılmaz hissəsidir. İnquşetiya hazırda qlobal inkişaf proseslərinə cəlb olunur. İnquş mədəniyyəti ənənəvi bir mədəniyyət növü kimi sabitdir, eyni zamanda müasir texnoloji, təhsil, digər beynəlxalq təcrübəni, əməkdaşlıq, dialoqa açıq və tolerantlığı mədəniyyətlərarası dəyər kimi qəbul etmək üçün kifayət qədər hərəkətlidir. İnquşetiya Qafqazı sivilizasiyaların toqquşması arenası kimi yenidən nəzərdən keçirməyə imkan verir və bu istiqamətdə gedən proseslərin diqqətlə öyrənilməsinə istisna etmir. Vurgulamaq lazımdır ki, etnik və etno-mədəni məsələlərinin aktuallaşdırılması məhdud regional bir hadisə yox, qlobal bir fenomendir.

Nizamlılıq və sabitlik yaxşı idarəetmənin keyfiyyət göstəriciləridir. Ancaq məsələ həmin nizamın qurma üsullarındadır. Bir çox görkəmli mütəfəkkirlər bu sualın cavabını axtarıblar. Karl Marks bu problemin əsasını sinfi bölgədə görürdü. Onun sözlərinə görə, cəmiyyət müxtəlif sosial təbəqələrə aid insanlardan ibarətdir ki, bunlar ərzaq, mənzil, iş, təhsil və boş vaxt kimi sosial, maddi və siyasi ehtiyatlar uğrunda mübarizə aparmalıdırlar. Hökumət, təhsil və din kimi sosial təsisatlar bu rəqabəti yaşadır və qeyri-bərabər sosial

* *iqtidad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, AMEA Qafqazşünaslıq İnstitutu*
e-mail: liliya-mirzazade@rambler.ru

quruluşun qorunmasına köməklik edirlər. Bəzi insanlar və təşkilatlar digərlərinə nisbətən daha çox resurs əldə edə və saxlaya bilər və bu qaliblər öz güclərindən və təsirlərindən sosial institutları qorumaq üçün istifadə edirlər. Bir neçə nəzəriyyəçi bu problem ilə bağlı bəzi dəyişiklikləri təklif etmişdir. Polşa-Avstriya sosioloqu Lüdviq Qumplovıç müharibənin və işğalın sivilizasiyaların əsası olduğunu iddia edərək, Marksın fikirlərini inkişaf etdirdi. O inanırdı ki, mədəni və etnik qarşıdurmalar dövlətlərin digər qruplar üzərində hakim olan qrup tərəfindən təyin edilərək identikləşməyə səbəb olur.

Federal hökumət, münaqişələr sosiologiyasından marksist yanaşmanı istifadə edərək, öz həllini hələ də tapmayan postsovet sərhədləri boyunca, multikultural qarşılıqlı əlaqələrin olduğunu iddia etdikləri yerli xalqların çoxmillətliyi və çoxkonfessiyalılığını qarşı-qarşıya qoyaraq, burada münasibətlərin ziddiyyətliyinə və kəskinləşməsinə səbəb olurdu. Digər tərəfdən, postsovet məkanında millətlərin və konfessiyaların toqquşması ilə bağlı geniş yayılmış təcrübə, xaosun yaradılması hakimiyyətin məqsədinə cavab verir. Çünki bu cür vəziyyət insanları onların gündəlik problemlərindən yayındıran Kreml həmin şəraitdə özünü təhlükəsizlik təminatçısı və daxili sülhməramlı qüvvə kimi göstərirdi [3].

Sovet və rus tarixşünaslığında geniş, çoxmillətli və çox konfessiyalı bir ölkəni idarə etmək üçün müxtəlif səviyyələrdə idarəetmə sisteminin təşkili və fəaliyyətinin öyrənilməsinə həsr olunmuş həcmli bir məlumat bazası saxlanılmışdır. Göstərilən dövrdə Rusiyanın cənubundakı milli və sosial-iqtisadi problemlərin dövlət quruculuğu və idarə edilməsi prosesi, xüsusən də çoxəsrlik mədəniyyətə və dinə sahib olan onlarla etnik qrupun yaşadığı Şimali Qafqazda ümumiyyətlə çətin idi. Xüsusilə həlli çətin olan məsələlər torpaq, ərazi məsələləri və dövlətin konstitusiya prinsipləri idi.

İdarəetmə prosesində, təbii ki, milli adət və ənənələrimizi, xüsusən də bölgə xalqlarının milli xüsusiyyətlərini nəzərə almaq, yeni və köhnə idarəetmə formalarını diplomatik şəkildə birləşdirmək və zəruri hallarda ənənəvi idarəetmə institutlarından istifadə etməyə lazım idi. Yeni iqtisadi siyasətə keçidin yeni reallıqlarını nəzərə alaraq, Ümumittifaq Kommunist Partiyası Bolşeviklər Mərkəzi Komitəsi kollektivləşmə zamanı qeyri-rus xalqlara, xüsusən də milli kadrların hazırlanmasına və yerli hakimiyyət orqanlarına cəlb olunmasına böyük diqqət yetirməyə başladı. Rusiyanın cənubundakı milli muxtariyyətlərdə, bütün ölkədə olduğu kimi, dövlət aparatı və sosial-mədəni qurumlar da təşkil olunurdu.

Bu, hakimiyyət tərəfindən yerli xalqların dövlətçiliyinin inkişafının şərtlərindən biri, mədəni və iqtisadi cəhətdən geridə qalan xalqları qabaqcıl səviyyəyə çatdırmaq üçün bir vasitə kimi qəbul edildi. Onun köməyi ilə bolşevik hakimiyyəti, bir tərəfdən, milli bölgələrdəki mövqelərini davamlı olaraq möhkəmləndirməyə, digər tərəfdən isə burada kommunist ideyalarının yayılmasına çalışırdı. Bildiyiniz kimi, Rusiyanın cənubundakı milli bölgələrində, dövlət və ictimai qurumlarda, iqtisadi və mədəni təşkilatlarda, sənaye və kənd təsərrüfatında titul millətinin (yəni rusların) nümayəndələrindən kəskin çatışmazlıq var idi. Məlum dərəcədə milli muxtariyyətlərdə da Kommunist Partiyası siyasətini fəal şəkildə həyata keçirən və itaətkar olan yerli kadrlar formalaşır, bu insanlar dövlətin davamlı repressiyalarından daim qorxu içində yaşayırdılar. Nəticədə öz xalqlarının etnik və milli maraqlarını lazımi dərəcədə müdafiə edə bilmirdilər.

Əksliklərin vəhdəti və mübarizəsi qanununa görə, ziddiyyət inkişafın mənbəyi və hərəkətverici qüvvəsidir. Materialist dialektikada ziddiyyət yaradıcı ünsiyyəti müəyyənləşdirən dinamik bir prosesdir [6]. Konfliktologiya dərsliyinin müəllifi M.V.Tsybulskaya bu barədə yazır: Karl Marks inanırdı ki, antaqonist münaqişələr tarixin lokomotivi olan inqilablara səbəb olur. Bu vəziyyətdə münaqişə qaçılmaz bir qarşıdurma olaraq görülür və cəmiyyətin inkişafını sürətləndirmək adı ilə lazımi şəkildə təşkil edilməlidir və zorakılıq gələcək quruluşun vəzifələri ilə əsaslandırılır, doğruluğa çıxardılır [15, s. 9-10]. Siniflərə antaqonizmlərin əsas daşıyıcısı rolunu təyin edən K.Marksın nəzəriyyəsi bütöv-

lükdə XIX əsrin ortaları – XX əsrin əvvəllərində Qərbi Avropa vəziyyətini düzgün təsvir etmişdir. Ancaq bu, onun digər dövrlərin və bölgələrin şərtlərinə qeyd-şərtsiz tətbiqi demək deyil. Hazırda milli-ərazi birləşmələri siyasi fəaliyyətin iştirakçıları kimi eyni dərəcədə vacib rol oynayır.

Ərazi qrupuna mənsub olmaq arzusu xüsusi kəskinliyi ilə insan və millət tərəfindən mənimsənilir, tanınır. FunkSIONALİSTLƏR, ümumiyyətlə, yaxşı işləyən bir sosial sistemdə konsensusun üstünlük təşkil etməli olduğunu və qarşılıqların cəmiyyətdə əsas tapma-masını sübut etməyə çalışıblar. Sosial münaqişənin müasir, ən populyar anlayışları arasında ən tanınmış L.Kozer, Ralf Darendorf və Kennet Bouldinq tərəfindən irəli sürülmüş anlayışlarıdır.

Münaqişəni patoloji bir hal kimi deyil, dünyanın ziddiyyətlərin həlli üçün işləyən bir proses olaraq gördüyü zaman onunla qurulan bir dialoq kimi qəbul etdilər. XXI əsrdə münaqişələrin süni şəkildə təhrik olunması deyil, həllinə yönəlmiş belə bir yanaşma məqbuldur. Buna baxmayaraq, Rusiya Federasiyası Mərkəzi Hökumətinin işə salınmış mexanizmində həm keçmiş SSRİ respublikaları, həm də Rusiyanın tərkibində qalan İnuşetiya müxtəlif təsirlərə məruz qalır.

İnuşetiyanın müasir iqtisadi və sosial-siyasi durumu

Qeyd etmək lazımdır ki, İnuşetiya Rusiya Federasiyasının ən kiçik respublikasıdır (sahəsi 3.6 min km², Rusiya Federasiyasının ümumi ərazisinin 0,02%-ni təşkil edir), Rusiyanın ən sıx məskunlaşdığı bölgələrinin ən kasıbıdır (162.36 nəfər / km²) [7]. Bəzi rusiyalı ekspertlərin fikrincə, inuşlar Şimali Qafqazda Rusiyaya qarşı İslam üsyanı qor-xusu səbəbindən yoxsulluq və qeyri-sabitlik vəziyyətindədirlər. Ancaq başqa bir fikir də var, bu da islam məsələləri üzrə mütəxəssislərin fikridir. Onlara görə, bu sahədə üsyan dərəcəsi Rusiya təbliğatı və Qərb mediası tərəfindən şişirdildi. Çeçenistanda müharibənin qızıışması yerli əhalinin zabitəli olması ilə deyil, daha çox Rusiya hakimiyyət orqanlarının bu problemi həll etməkdə səriştəsiz olması ilə izah olunmalıdır. Hətta hadisələrə rus təbliğatçılarının nöqtəyi-nəzərindən baxsaq da, görünür ki, gah açıq, gah gizli şəkildə ortaya çıxan üsyan və çıxışlar millətlərin öz müqəddəratını təyin etmə hüququndan qaynaqlanır. Bu barədə BMT Təhlükəsizlik Şurasının Nizamnaməsində Məqsədlər və Prinsiplər adlı birinci fəslində deyilir (maddə 1.2) [9].

Ümumiyyətlə, Qafqazdakı rus siyasəti ikili standartların dəyişməzliyi ilə səciyyə-ləndir. O cümlədən burada qonşu ölkələrin ərazi bütövlüyünün pozulmasına yardım gös-tərməsini, başqa dövlətlərə münasibətdə ədalət prinsiplərinin pozulmasını göstərmək olar. Əslində burada ikili standartlara riayət olunur. Əsası kənara qoyub, şübhəli faktlardan çıxış etmək olarmı? Əlbəttə ki, xeyr. Güclü tərəf özünü belə mövqedən gərək göstər-məsin. Güclü tərəf məhz dəqiq davranış xətti, açıq siyasətə üstünlük verməsi ilə fərqlənir. Onun hərəkətləri sözlərinə və iddialarına müvafiq olduğu üçün o, hörmət sahibi olur. Amma belədirsə, onda Rusiyanın bir vətəndaşını qorumağı bacardığını, digərini isə heç yada salmadığını necə başa düşmək olar?

XXI əsrin ilk illərində yenə də, rus mənəblərinə görə, İnuşetiyada zorakılıq halla-rının sayı azaldı [11], [14], eyni zamanda qonşu Çeçenistandakı üsyanın İnuşetiyaya da keçdiyi qeyd edilirdi. Üstəlik, üsyan iştirakçıları iki əsas qrupa parçalandı: millətçilər və cihadçılar. İki düşərgə arasında fərq bundadır ki, millətçilər Rusiyanı düşmən kimi görürlər və məqsədləri, özlərinin dediklərinə görə, İçkeriya Çeçen Respublikasının (İÇR) yaradılmasıdır. Cihadçılar isə bütün qeyri-müsəlman kafirlərə qarşı, özü də təkcə Çeçenistanda yox, başqa yerlərdə də döyüşürlər. İslamçıların son məqsədi Qafqaz əmirliyi yaratmaqdır.

İki qrupun rəsmi parçalanması 2007-ci ildə, İÇR-in keçmiş separatçı prezidenti, ha-zırda isə Şimali Qafqazdakı islamçı qiyamın lideri Doku Umarovun bəyanatından sonra baş verib. O bəyan etdi ki, Çeçenistanın müstəqilliyi artıq onun əsas məqsədi deyil və o,

özünü Qafqaz əmirliyinin əmiri olduğunu bəyan edir. Qafqazda ən populyar cihadçı, internet saytı olan Kavkaz Sentrin redaktoru Movladi Uduqov isə deyib ki, çeçenlər qlobal xilafətin bərqərar olması uğrunda vuruşmalıdırlar.

Birinci çeçen müharibəsini (1994-96) başlayan və de-facto müstəqilliyə nail olan və rusca İçkeriysı adlanan millətçilər hazırda Avropada, ABŞ-da və Kanadada özlərinə yurd salıblar. Onlar öz fəaliyyətlərini əsas etibarilə İnternet vasitəsilə davam etdirirlər.

Millətçilərin öz aralarında da böyük parçalanmalar mövcuddur. Ən böyük mühacir düşərgəsinə Londonda özünə məskən salan dünya lideri Əhməd Zakayev başçılıq edir. Bu qrup millətçilər düşərgəsinin içində ən mükəmməl təşkilatlanmadır. Cihadçıları çıxmaq şərti ilə bütün çeçen qrupları və fraksiyaları ilə birlik yaratmağa çalışan həmvətənlərlə ünsiyyəti qurmaq üçün müxtəlif konfransları və başqa tədbirləri təşkil edir.

Başqa bir millətçi düşərgəsi islam yönümlüdür və ona keçmiş separatçı millət vəkili Jaləudi Saralyapov rəhbərlik edir. Onlar Çeçenistan Konstitusiyasının şəriət qanunları üzərində qurulmasını istəyir və cihadçıların yalnız Çeçenistan sərhədləri içində mübarizəsini dəstəkləyirlər. Onlar Umarova açıq dəstək nümayiş etdirməsələr də, təhlükə və çətinliklərə baxmayaraq Çeçenistanda qalıb döyüşü davam etdirənləri yüksək qiymətləndirir və təqdir edirlər, bununla belə onları cihadçı yox, mücahid adlandırırlar. İki mühacir qruplaşma arasında ayrılma 2009-cu ildə, Zakayevin moskvapərəst çeçen lideri Ramzan Kadırova telefon söhbətindən və Çeçenistan parlamentinin spikeri Dukuvaxa Abduraxmanovla görüşündən sonra baş verib. Saralyapovun düşərgəsi Çeçenistanda Rusiyanın oyuncaq hökuməti ilə əlaqələrinə görə Zakayevi satqın adlandırır.

Cihadçıların peyda olunması bütün çeçen üsyançı hərəkətini köklü şəkildə dəyişdirib. İddia edilir ki, 1990-cı illərin əvvəllərindən islamçı və cihadçı qruplar İçkeriya Çeçen Respublikasına müdaxilə etməyə başlayıblar.

Onların bu ərazidə mövcudluğu, özünü xüsusən də 1999-cu ildə başlamış və Rusiyanın bu regionda nəzarəti geniş miqyasda əlinə alması ilə başa çatmış ikinci çeçen müharibəsində aydın şəkildə hiss olunub. Zakayevin dünyəvi qruplaşması inanır ki, Xilafət adlı əməliyyat Çeçen dövlətçiliyinin təsisatlarını ləğv etmək məqsədilə Rusiyanın xüsusi xidmətləri tərəfindən planlaşdırılıb.

Umarovun harada olması, hətta sağ qalıb-qalmamasının bilinməməsinə gəlincə isə, Zakayev 2013-cü ilin iyununda bildirmişdi ki, o islamçı liderinin ölümünə inanmır və onun ölümü barəsində şayiələr Rusiya Federal Təhlükəsizlik Xidmətinin yaxşı planlaşdırdığı fənd olduğunu vurğulayır.

Çeçenistanda nə qədər cihadçının qalması aydın deyil, lakin Kadırov bəyan edib ki, çeçen dağlarında silahlılar artıq yoxdur və yalnız İnqüşetiya ilə həmdərsəhd ərazilərdə bir ovuc şeytan qalıb [16].

70-dən çox ölkədə insan hüquqları pozuntularını izləyən, araşdıran və sənədləşdirən qeyri-hökumət təşkilatı Human Rights Watch-a görə, 2008-ci ildə Rusiya Federasiyasının İnqüşetiya Respublikası korrupsiya və bir sıra yüksək səviyyəli cinayətlər (hökumət təhlükəsizlik qüvvələri tərəfindən mülki şəxslərin qaçırılması və öldürülməsi də daxil olmaqla) səbəbindən qeyri-sabit vəziyyəti yaşamağa başladı. Həm də hökumət əleyhinə etirazlar, əsgər və zabidlərə hücumlar da baş verirdi [4]. Dünya birliyi Rusiyadan hərbi müdaxilələrin həddən artıq artımın və Şimali Qafqazda, o cümlədən İnqüşetiyada insan haqları vəziyyətinin pisləşməsinin şahidi oldu [13] [8].

Qadınlara gəldikdə isə, onların nə səsvermə, nə də ki başqa hüquqları olmamalıdır. İnqüşetiyanın paytaxtı Maqas meriyası İctimai yerlərdə inquş etiket qaydalarını nəşr etdi. Gənclər bu kitabçaları Maqasdakı insanların sıx olduğu yerlərdə paylayır. Sentyabrın 1-dən məktəblilərə göndərilməsi planlaşdırılır.

Rus, inquş və ingilis dillərində yazılmış qaydalar turistlərə və şəhər sakinlərinə ictimai yerlərin ənənələrini izah edir. Maqas bələdiyyə başçısı Beslan Tsechoev, ən vacib

qaydaların tezis şəklində yazıldığını söylədi: Hər qaydanın dərin bir mənası var.

Kitabçada deyilir ki, ətrafdakı dəyərlər sürətlə dəyişir və buna görə meriya ənənəvi inqış dəyərlərinin təbliği ilə bağlı tövsiyələr verib. İnqış gənclərinə and içməməyi, fit çalmamağı, siqaret çəkməməyi, izdihamlı yerlərdə gülməməyi tövsiyə olunur. Kitabın müəllifləri yazır ki, siz, ailəniz və xalqınız davranışınıza görə dəyərlisiniz.

Ayaq üstə yemək və içmək də tövsiyə edilmir. Paltar haqqında da qaydalar var. Cənab inqış evdən ayaqyalın çıxmır. Kişi və ya qadının sıx paltar geyməsi nəzakətli sayılmır. Çılpaq gəzmək qınaqdır və geyimə ciddi yanaşılır. Qaydalara görə insan özündən yaşca böyük olana hörmətlə yanaşmalıdır.

İnqışlar üçün qaydalar fərqlidir. Qadın namuslu bir qadın olaraq öz yerini bilməlidir. Hər yaşda bir qadın istənilən yaşda kişiye güzəşt etməlidir. Utancaqlıq, nəzakət, sakit ton, yad adamlardan uzaqlıq qadını gözəlləşdirir. Qaydalarda deyilir ki, qadın qışqıra və ya acıqlana bilməz.

Bu qaydalarla yanaşı bir fotosəkil də təqdim edildi. İki kişi bir skamyada oturub və onların qarşısında iki uzun paltarlı və başını aşağı salan iki qadın durur.

Qaydalara görə, inqış kişiləri qohumlarını itirmiş və həmyerlisi olan hər hansı bir qadına qayğı göstərməlidirlər.

Maqas bələdiyyə başçısı, bu qaydaların hazırlanmasında inqış tarixçiləri və ağsaqqalları ilə məsləhətləşdiklərini söylədi. O, qadınlara dair tövsiyələrdə ayrı-seçkilik elementinin olmadığını vurğuladı: Bir qadın ayağa qalxır və yaşından asılı olmayaraq gənclərə də hörmət göstərir. Hətta yaşlı bir qadın da ayağa qalxıb bir yeniyetməyə hörmət göstərə bilər. Gənc qızlar bunu görür və kişilərə hörmət bəsləyərək böyüyürlər.

İnsan hüquqları təşkilatları illərdir ki, Şimali Qafqazda qadın hüquqlarının pozulduğunu iddia edirlər. Yerli hökumət bu tənqidi rədd edərək yerli adətlərin Qərb dəyərlərinə uyğun olmadığını vurğulayır [17].

Memorial hüquq təşkilatı uzun müddət Sovet dövründə baş verən cinayətləri və hazırda insan hüquqlarının pozulması hadisələrini sənədləşdirmək fəaliyyəti ilə məşğul olub. 2015-ci ildə təşkilat ABŞ-ın Demokratiya üçün Milli Fonda və Avropa Komissiyasından maliyyə vəsaiti almaqda ittiham edilərək, xarici agent adlandırılmağa başladı.

Biz məhkəmədə özümü müdafiə etmək üçün xeyli vaxt sərf etməli olduq. Çünki, hökumətin sıx nəzarəti altında ən xırda səhv belə dövlətin bizə cərimə vermək və ya həbs etməsi üçün bəhanə ola bilərdi - deyər, Memorial təşkilatının direktoru Kiril Koroyetev bildirib.

Şimali Qafqaz Rusiyada məmur özbaşınalığının və avtoritar idarəetmə mexanizmlərinin ən kəskin tətbiqi ilə seçilməkdədir. Dördüncüsü, Şimali Qafqaz təhlükəsizlik probleminin ən kəskin şəkildə mövcud olduğu, mərkəzi və yerli inzibati və təhlükəsizlik strukturlarına qarşı faktiki müharibənin aparıldığı ən qaynar nöqtəsidir. Bölgədən verilən xəbərlərin əsas hissəsini terror aksiyaları, sui-qəsdlər, adam qaçırımlar və Rusiya təhlükəsizlik orqanlarının bu hallara qarşı mübarizə tədbirlərinə dair məlumatları təşkil etməkdədir.

Moskvadakı insan hüquqları üzrə Memorial təşkilatı bəyan etdi ki, Şimali Qafqazda, İnqüşetiyada beş fəal qonşu Çeçenistan ilə razılaşma sərhədinə qarşı mart ayında icazəsiz mitinqlərdə iştirak etdiyinə görə həbs edilmişdir.

1 İyul Xatirə Bəyanatında deyilir ki, əslində yüzlərlə etirazçının toqquşmasının qarşısını almaq üçün əllərindən gələni edən Əhməd Baraxoyev, Musa Malsagov, İsmayıl Nalgiev, Malsag Ujaxov və Barax Chemurziev qanunsuz olaraq zorakı tədbirlərin təşkilində ittiham olunurlar.

2018-ci ilin sentyabrında İnqüşetiyanın o vaxtkı rəhbəri Yunus-Bek Yevkurov və Çeçenistan lideri Ramzan Kadirov gizli danışıqlardan sonra sərhəd müqaviləsi imzaladılar. İnqüşetiyadakı fəallar hesab edirlər ki, ərazi Çeçenistana qanunsuz olaraq verildiyi üçün

pakt qüvvədən düşüb.

İnqüşetiyadakı anlaşmaya qarşı bir neçə kütləvi etiraz aksiyası polis tərəfindən vəhşicəsinə dağıldı və onlarla insan tutuldu, sonra cərimə və ya həbs edildi.

Memorial təşkilatı Rusiya hökumətini beş İnquş fəalını dərhal azad etməyə və təqiblərə başlayanları məsuliyyətə cəlb etməyə çağırırdı [18].

Separatçılığın yayılması mövcud siyasi vəziyyəti daha da ağırlaşdırmaqda davam edir. Federal və regional məmurlar birlikdə yaşamağın faydaları və əziyyətlərini dərk etməlidirlər. Bu suallara cavab axtarışı Şimali Qafqazın hüdudlarından kənara çıxır və Rusiyanın vətəndaş və siyasi identikliyinə fəal şəkildə formalaşması ilə əlaqələndirilməlidir. Qafqaz probleminin həlli əslində, həm daxili, həm də xarici siyasətdə Rusiya dövlətçiliyinin qurulmasının gələcək layihəsinin müəyyənləşdirilməsi ilə eynidir.

Nəzəri olaraq, institusional tarazlıqlar olmadan zəifləyən sistem korrupsiyanın və yoxsulluğun əsas səbəblərindən biridir. Bunun təsdiqini Sankt-Peterburq Beynəlxalq İqtisadi Forumu çərçivəsində İnqüşetiya Respublikasının Rusiyada ən kasıb əhalisi olan bölgə olaraq qeyd edildiyində görürük. Rusiya Federasiyasının əmək və əhalinin sosial müdafiəsi naziri M.Topilin yoxsulluq problemi ilə bağlı suala cavab verərək demişdir: Yaşayış səviyyəsindən aşağı gəlirləri olan kifayət qədər çox insan İnqüşetiya və Tuva kimi bölgələrdə yaşayır, bunlar ölkənin ən çətin iki bölgəsidir [12].

Korrupsiya qurumların rəsmi fəaliyyətini pozur və cəmiyyətin müxtəlif qrupları arasında iqtisadi bərabərsizliyi artırır və nəticədə siyasi qeyri-sabitliyə səbəb olur. Korrupsiya hüquqi və mənəvi normalara zidd olan yersiz faydalar verən anti-sosial davranışdır. Böyüməkdə olan korrupsiya və siyasi qeyri-sabitlik İnqüşetiyada hökumətin gəlirlərinə, istehsalına, əmanətlərinə, investisiya qoyuluşlarına, artımına və gəlir bölgüsünə mənfi təsir göstərir. Bu baxımdan, dövlət xidmətlərindən yalnız korrupsiya strategiyaları vasitəsilə istifadə etmək mümkündürsə, bu, zəif idarəetmənin təzahürüdür.

Yoxsulluq və siyasi iğtişaşlar Şimali Qafqaz bölgəsindəki vəziyyətin ağırlaşmasına səbəb olur. İnqüşetiya hökuməti 2018-ci ildə qonşu Çeçenistanla qeyri-populyar torpaq mübadiləsini təsdiqlədiyi üçün İnqüşetiya hətta narahat Şimali Qafqazın standartlarına görə qeyri-sabitliyi ilə seçilməyə başladı. Çeçenistanla sövdələşmədən sonra geniş narazılıqlar İnqüşetiyanın paytaxtı Maqasda aylarla davam edən küçə etirazlarına çevrildi və 2019-cu ilin iyununda inquş lideri Yunus-Bek Yevkorov istefa verdi [2]. O, istefa qərarını hərc-mərclik və hər kəsin öz maraqları ilə respublikanın maraqları arasında seçim etməsi hüququ ilə izah etdi.

Bir çox yerli sakinlər deyirlər ki, torpaq sazişi korrupsiya və yoxsulluqla əlaqəli problemlər ilə birlikdə İnqüşetiya hökumətini o qədər qeyri-populyar etdi ki, əhalinin əksəriyyəti hər şeydə regional rəhbərliyə etibar etməkdən imtina edir. Hökumətlə xalq arasında etimad tamamilə iflasa uğradı. Rusiyada hökumətə bu qədər etibarsızlıq hər yerdə mövcuddur. Ancaq burada, İnqüşetiyada, xüsusilə yüksəkdir.

ÜDM-in həcminə görə Rusiyanın 83 bölgəsindən 79-cu yer tutan İnqüşetiyada iqtisadiyyatı və işsizlik nisbəti rəsmi olaraq 26%-dir. Praktikada İnqüşetiyada heç kimin maliyyə ehtiyacları yoxdur [4]. İnqüşetiyadakı etiraz aksiyaları vətəndaşların fikirlərini nəzərə almadan yerli avtoritar liderlərin bütəşdirilməsinə əsaslanan Qafqazın mülayimləşdirilməsi siyasətinin uğursuzluğunu nümayiş etdirdi. Çeçenistan və İnqüşetiya respublikaları arasındakı siyasi qarşıdurma son tarixdə ən uzun sürən xalq etirazlarına səbəb oldu.

Rusiya Federasiyasının subyektləri arasında bir çox digər ərazi mübahisələri, bölgələr və federal mərkəz arasında müxtəlif məsələlərdə – təhsil siyasətindən vergiyə qədər olan mübahisələr var. Bölgələr bu sahədə bir prezident görsələr və daha çox muxtariyyət tələb etməyə başlayaqlarsa, Federasiyada daha çox belə qarşıdurmaların yaranacağını gözləmək olar.

Şimali Qafqaz üzrə İsrail politoloqu və eksperti A.Şmuleviçin fikrincə, Kreml Mos-

kvanın imperiya siyasətinə ümumi müxalifətdə birləşməsinin qarşısını almaq üçün müxtəlif Qafqaz xalqlarını bir-birinə qarşı qoyur [7].

Nəticə

Yuxarıda deyilənləri ümumiləşdirərək qeyd etmək lazımdır ki, qlobal informasiya cəmiyyəti dövründə, öz mənfəətlərini əldə etmək üçün xalqları bir-birinə qarşı qoyan anti-humanist strategiyanın əsl səbəblərini gizlətmək getdikcə çətinləşir. Rusiya Federasiyasının hazırkı prezidentinin administrasiyası artıq daxili və xarici defolt vəziyyətindədir. Avropa dövlətlərinin rəhbərləri tərəfindən Rusiyaya verilən sanksiyalar hakim elitaya yox, ilk növbədə hər zaman öz vətənləri uğrunda canlarını verməyə hazır olan sadə insanlara toxunur.

ƏDƏBİYYAT

1. Aruuke Uran kyzy. Chechnya-Ingushetia territorial tensions benefit Putin (<https://www.trtworld.com/opinion/> 20 November, 2018)
2. Глава Ингушетии Евкуров подал в отставку/24 июня 2019 (<https://iz.ru/>)
3. Halbach U. Islam in the North Caucasus (<https://journals.openedition.org/assr/18403?lang=en/> Juillet-septembre 2001)
4. Ingushetia's cycle of violence. BBC. October 3, 2009. Retrieved January 7, 2011 (http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/from_our_own_correspondent/8287143.stm)
5. Лайт Ф. Бедность и политические беспорядки усугубляют плохую ситуацию в крошечном северокавказском регионе. Poverty and political unrest are making a bad situation worse in the tiny North Caucasian region (<https://www.themoscowtimes.com/2020/04/22/coronavirus-hits-hard-in-russias-volatile-republic-of-ingushetia-a70067/> April 23, 2020)
6. Основные законы диалектики ([http:// filosofedu.ru / index.php/](http://filosofedu.ru/index.php/))
7. Парламентская газета. Республика Ингушетия/pnp.ru/ ([https:// www.pnp.ru/regions/respublika-ingushetiya/5/2014/12/30](https://www.pnp.ru/regions/respublika-ingushetiya/5/2014/12/30))
8. People & Power – Ingushetia: A second Chechnya on YouTube – October 28, 2009, Al Jazeera English [dead link]
9. Purposes and Principles of the United Nations/ United Nations Security Council/ (<https://www.un.org/securitycouncil/>)
10. Shtepa V. Ingushetia Demonstrates Failure of Putin's Policies in North Caucasus/ (<https://jamestown.org//2018/10/23>)
11. Sokirianskaia E. Russia's North Caucasus Insurgency Widens as ISIS' Foothold Grows. ([https://www. Worldpoliticsreview.com/articles/18466/](https://www.Worldpoliticsreview.com/articles/18466/))
12. Топилин назвал жителей Ингушетии самыми бедными в России/ (<https://kavkaz.mk.ru/economics/>)
13. Urgent Need for Vigorous Monitoring in the North Caucasus. Human Rights Watch/ Reuters, 2008/04/15 (archive link)
14. Walker, Shaun (April 4, 2017). Why suspicion over St Petersburg metro attack is likely to fall on Islamist groups. Retrieved October 3/ 2017 (<https://www.theguardian.com/world/2017/04/03>)
15. Цыбульская М.В. Конфликтология. М.: МГУЭСиИ, 2007, 150 с.
16. Çeçenistan üsyançıları: Kim kimdir?/ (https://www.bbc.com/azeri/region/2014/01/140125_chechen_fighters_profile/25.01.2014)
17. İnquşetiyada qaydalar: 'Qadın yerini bilməlidir'/ (<https://www.azadliq.org/a/30137847.html/30.08.2019>)
18. Russian Rights NGO Declares Five Jailed Ingush Activists 'Political Prisoners'/ (<https://www.rferl.org/a/russian-rights-ngo-declares-five-jailed-ingush-activists-political-prisoners-/30032720.html/2/07/2019>)

Summary

Lilia Mirzazadeh

Republic of Ingushetia in the System Relations of the Russian Federation

The article presents the subject of the Russian Federation - the Republic of Ingushetia in the system of relations with the federal government. The situation in the republic is characterized by chronic poverty and instability, causing corruption, crime and anti-government protests. Russian politicians associate the political and socio-economic situation in Ingushetia with the Islamic rebellion in the North Caucasus. However, the degree of revolt in this area was exaggerated by Russian propaganda and the Western media in order to level their own incompetence than by the belligerence of the local population. The Ingush people were deported to Kazakhstan in Soviet times, and after returning to their homeland, they faced a number of economic and socio-political problems. The Ingush are experiencing a lot of social tension due to changes in the socio-economic and political situation in their region. From the point of view of relevance, the author's research The Republic of Ingushetia in the system of political relations of the Russian Federation is of great importance. The history and fate of the Republic of Ingushetia is very painful, starting with the Caucasian war under the auspices and influence of the Russian government, the forcible annexation of the territory by Russia, the deportation of the people by Stalin to Kazakhstan, the pain of return and, as a result, poverty, deprivation, human rights violations and territorial restrictions. Russia itself is, albeit a crooked, but a true mirror that more clearly reflects all these painful moments and the balance of power in our time. Therefore, the research topic in this article is not only relevant, but also quite acute.

Keywords: *poverty, instability, concept of conflict, contradiction, double standarts, system weakness*

Резюме

Лилия Мирзазаде

Республика Ингушетия в системе отношений Российской Федерации

В статье представлен субъект Российской Федерации – Республика Ингушетия в системе отношений с федеральной властью. Ситуация в республике отличается хронической бедностью и нестабильностью, порождающие коррупцию, преступления и антиправительственные выступления. Российские политики связывают политические и социально-экономические проблемы в Ингушетии с исламским мятежом на Северном Кавказе. Однако степень восстания в этом регионе была преувеличена российской пропагандой и западными средствами массовой информации с целью нивелирования собственной некомпетентности, чем воинственность местного населения. Ингушский народ был депортирован в советское время в Казахстан, а после возвращения на родину столкнулся с рядом экономических и социально-политических проблем. Ингуши испытывают много социальной напряженности из-за изменений социально-экономической и политической ситуации в своем регионе. С точки зрения актуальности авторское исследование «Республика Ингушетия в системе политических отношений Российской Федерации» имеет большое значение. История и судьба Республики Ингушетия – очень болезненная, начиная с Кавказской войны под эгидой и влиянием российского правительства, насильственной аннексии территории Россией, депортации народа Сталиным в Казахстан, боли возвращения и, как следствие, бедности, лишений, нарушения прав человека и территориальные ограничения. Сама Россия является хоть и кривым, но истинным зеркалом, которое более четко отражает все эти болезненные моменты и соотношение сил в наше время. Поэтому тема исследования в этой статье не только актуальна, но и стоит достаточно остро.

Ключевые слова: *Ингушетия, бедность, нестабильность, концепция конфликта, противоречие, двойные стандарты, слабость системы управления*

Şöbə redaktoru s.e.d., prof. Nəsirli Elman Xudam oğlunun rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.